

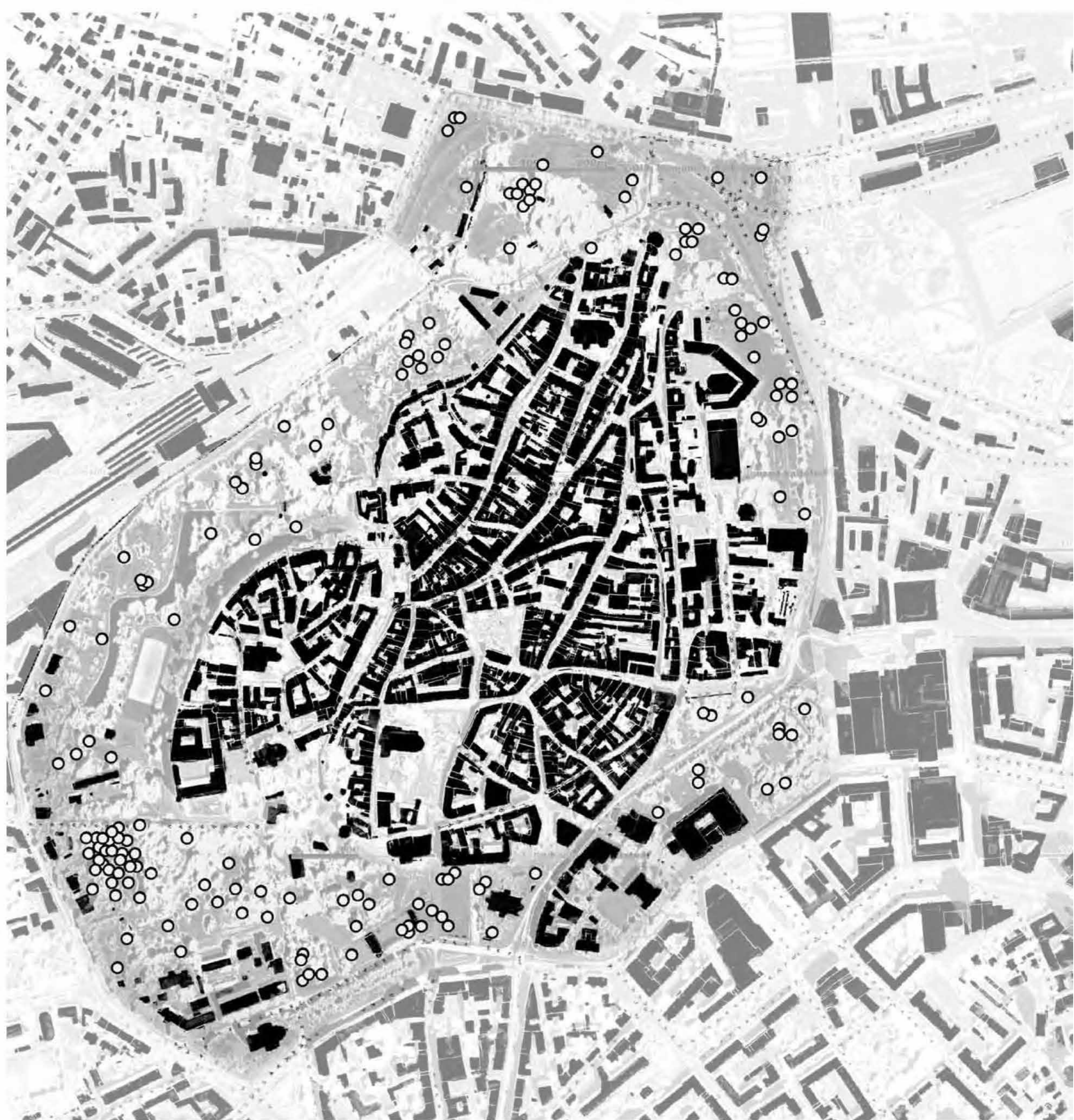
OMA
ROOKS
OLIN
KOGU
SÕJAINDE
OLIN
KÄLURVÄEVANE
KUI ASUD
30 KILOMEETRI
KAUGUSEL EESLIINIST,
KUST KOSTAB
LAKKAMATU
LAHINGUMÜRA.

EESTI LOOD

Selle memoriaalikavandi esitajad usuvad, et kannatuse kujutamine ei saa olla üksnes paatoslik ja süüdistavalt ohvimeelne – sest suured loosungid kaotavad ühe inimese elu ja ka tema kannatuse. Oma kavandiga üritame välja pakkuda **elava** memoriaali, milles saab nähtavaks nii okupatsiooniajal elanud inimeste kannatus kui ka rõõm, lootus ja huumorimeel. Pealegi oleks hea, kui monument või memoriaal ei oleks üksnes vormitäide, vaid looks teda tajuva inimesega koos mõtlemapaneva terviku. Meie üritame seda teha **loo** – ja seda esitame me tekstiga – kaudu.

Memoriaal koosneb 200st 2 cm paksusest corten terase plaadist, mis on paigutatud ümber Tallinna vanalinna bastionaalvöö. Nad on paigutatud nagu inimesed igapäevastes situatsioonides – jalutusradadel, väljakutel, tänavatel, neid võib leida üksi, paariti, väikestes gruppides või suurema rahvakogunemisenä. Iga plaat tähistab ühte inimest ja **igal inimesel on oma lugu rääkida** – inimfiguurid moodustuvad terasplaatidele tekstina. Need tüpograafilised figuurid on piisavalt abstraktsed, et neist ei moodustu klassikaline skulptuur, vaid õrnalt äratuntav inimfiguur. Figuuride kõrgus varieerub 1,8-2,4 meetri vahel – veidi suuremana inimemootmest viitavad need mineviku häälele ja muutusele, mille viib neis läbi monumendi tinglikkus. Figuuride decenteriseeritus on vaikne vastuhakkamine mõttele, et kõik inimesed on ühesugused ja nende mälestusi ja elusaatusi suudab kajastada vaid üks vaatenurk. Samas väljendab memoriaal koostegemise jõudu – memoriaali fokaalpunkt, Hirvepark, tähistab ühist ja edukat võitlust represiivse režiimi vastu.

Memoriaali tekstiline osa koosneb erinevatest mõeldavatest zanritest (päevikud, mälestused, esseistika, arhiivimaterjalid, protokollid, loosungisõnumid, miks mitte anekdoodid jne), kusjuures läbiva esitusvõttena kasutatakse **fragmenti** – lauseid/lauset/lausekatket, mis oleks piisavalt kujundlik, et heita pilk ühe inimese saatusele. Olulisel kohal on ka väga erinevate inimeste (lausungite) kujutamine, et anda hääle ka perifeersetele arvamustele: see memoriaal ei lähtu „paraadajaloost”, vaid üksikute eestlaste lugudest. Tuntud inimeste ja eriti näiteks poliitikute sõnavõtte esitatakse pigem vähe, teiste hääle seas. Esitatakse ka erinevate siin elanud rahvaste lugusid, kes on olnud kommunistliku režiimi ohvrid – sellega viib memoriaal

SKULPTUURID PAIKNEVAD TALLINNA BASTIONAALVÖÖNDIS

kannatuse üksnes rahvuslikult pinnalt üldnimilikule pinnale ning kõnetab erinevaid kommunismi tõttu kannatanud rahvaid. Tekstid oleksid niisiis ka erinevates keeltes, kuigi suhteliselt marginaalselt. Sest see memoriaal on ka **monument eesti keelele**, mis on aidanud eestlastel üle elada ka varasemaid pikki okupatsioone.

Samuti esindab memoriaal tonaalsuste erinevust – lakoonilised kannatuslausungid vahelduvad lootuse, võitlusmeelsuse, oludega leppimise, topeltmoraali, naljaga jne. Sellisena loob memoriaal Eestimaa rahvaste ja erinevate isiksuste polüfoonia, mis viib vaatleja läbi **erinevatest okupatsiooniajaloo ajajärkudest**. Nende esitamiseks ei kasuta me sekundaarset ajalookirjutust, vaid esmaseid allikaid. Allikaviiteid ehk peajasjalikult lausujate nimesid peame oluliseks seoseks mineviku, lausungi tõeväärtuse ja memoriaali küllastaja vahel.

Inimestegruppide kontsentratsioon tähistab ühe või teise sündmuse traumaatilisust ja olulisust, milles väljendub ka ühtsus ja rahvuslik ajalooline mälu. Iga sotsiaalne formatsioon lisab lugudele uue kihistuse. Grupis paiknevad lood on omavahel seotud. Ajajärkused, kui üksikisik jääb suuremasse isolatsiooni või tekib juba teatav stagneeruv status quo, tähistavad üksikud inimesed või väikesed inimestegrupid. Üksildane saatus kajastub ka tekstides, kui poliitiline režiim isoleerib kannatajad. Kui kujud on väikeses grupis, liigub tekstifookus pereringi, sõprade ringi – pere ja sõprade toetuse väärtustamine loob monumendile lisakujundi. Vahelduseks monoloogidele leidub ka **dialooge kahe või rohkema inimese vahel**; lugeja ootust ära kasutades on võimalik kasutada pausi.

Kõigest kokku moodustub üks suurem lugu, mille **lugemist on võimalik alustada erinevaist kohtadest**, erinevaist linnaosadest sisenedes. Memoriaali paiknemine jätkuva vööndina ümber vanalinna muudab ta vahelülks vanalinna ja kesklinna vahel. See annab pargivööndile ühe lisafunktsiooni ja muudab selle nii kohaliku kui turisti jaoks atraktiivsemaks.

Siin seletuskirjas toome ära mõned tekstikatked, mis on mõeldud esialgsete näidistena. Kui kavand läheb töösse, algab selle **ruumilise narratiivi** komponeerimine, milles saavad hääle ka siinseist nii tonaalsuselt, zanriliselt kui ajastuliselt eripalgelisemad katked.

NÄIDISED TEKSTIKATKETEST

* Seisin laeva reelingul ja vaatasin, kuidas kodulinn põles, Piritat rannast kuni Kopli poolsaareni oli tulemeri. Sakslased purustasid miinidega ja Vene lennukid munesid päale. Pole hirmsamat viha kui võimetu viha ja see pole ikka veel järele andnud.

Raimo Loo, Tallinnas 1944. aastal („Eesti rahva elulood II“)

* Järgmisel hommikul olime Riia lahes. Hakkas juba valgenema, kui Vene hävitajad tulid. „Laplandile“ nad hästi ligi ei saanud, kaitse oli tugev, aga pommid kukkusid nii lähedale, et vett viskas laevaluukidest sisse. Naised juba ulgusid, kui üks haavatud sõdur löötsa välja tõmbas ja siis selle mölina ja ragaina sisse lõbusaid lugusid mängima hakkas. Teised sõdurid röökisid laulda.

Raimo Loo, Tallinnas 1944. aastal („Eesti rahva elulood II“)

* Oma nooruses olin kogu sõja rindel. Olin kahurväelane. Kui asud 30 kilomeetri kaugusel eeslinnist, kust kostab lakkamatu lahingumüra, on väga hirmus. Kui aga lähened kümne- või isegi kaheksakilomeetrisele vahemaale, ei olegi enam nii hirmus. Selgub, et valangud ei tulegi lakkamatu reana: mürsud langevad kord seal, kord siin, lendavad üle, ei jõua sihtmärgini...

Juri Lotman (Postimees 09.05.2007)

* Mind arreteeriti 25. aprillil 1945. a. Juurdlus kestis kogu suve. Kaks lühikest pausi, mil viibisin Patareis, välja arvatud, olin kuni 13. detsembrini Pagari keldris. Kambreist, kus istusin, käis selle aja jooksul läbi umbes tuhat meest. Sageli istusime purualasti 40 kraadises kuumuses, hiljem külmetasime kasukanahavestideski. Lugesin kordi, mil mind kutsuti ülekuulamistele. Neid oli üle kaheksakümne. Need kestsid pooleteisest tunnist kuni 16-ni. Süüdistused, mis mulle esitati, olid kummalised.

Herbert Tarandi mälestused („Epitaa“)

* Meist viis kilomeetrit eemal oli vene küla Lopatina. Hiljem aeti meid nendega kokku, sai kolhoos „Rodina“. Siis hakkasime ühes töö käima. Ja ma mäletan, meie külas oli kuuskümmend pead hobuseid, säud ja vanad hobused, kõik see hobusekari aeti sinna Lopatinasse, rahvas nuttis. Meie viii veeti ära, meil kasvatati hobuste jaoks kaera. Hea hein oli ja kaer, haljad kaerarõugud olid. Venelased armastasid kihutada ja sõita, ei hoolitsenud nii loomade eest. Üks mees pidi seal surma saama: hakkas sõitma, piits oli pihus, aga meie hobused polnud piitsa näinudki. Ja nagu ta piitsa üles tõmmanud või löönud sellega, nii hobused panid tuhatnelja minema, olid kuhugi vastu seina jooksnud. Mees lendas maha, luud puruks. Anna loomale hästi süüa, ei ole piitsa vajagi.

Villemine Tšernjaeva (snd Mang), Siberis 1940ndatel („Siberi eestlaste elud ja lood“)

* See küla hakkas kiiremini lagunema pärast seda kui meie endi inimesed tegid näidendi. See oli nagu riigivastane: sellest, kuidas mõõdeti neid maid, mõõdeti kõike aiaalused ära, Vana Laserov oli maamõõtja, suur paks mees. Flooreni Lilli tegi end Laseroviks, pani padja veel kõhule. Ja klubis püüne peal mõitis seda maad. Siis sellest, kuidas hobusega veeti vett, kuidas mustlasepoiss seal mängis ja laulis. Aga mis püüne taga veel oli! Seal kõlisesid kastrulid ja pudelid, võeti endile head aurud sisse ja mängiti nii kolhoosis.

Elmi Kurg (snd Jäli), Siberis 1940ndatel („Siberi eestlaste elud ja lood“)

* Mina ei mäleta, kas ta läks turule või pilettiasju ajama – ja ta võeti kinni. Seal ju ei olnud telefoni, mitte midagi ei teadnud. Perenaine, kelle juures me ööbisime, rääkis, et ta nägi, et isa viidi kuhugi. Teisel päeval tulid kaks meest meie ööbimiskohta. Perenaine tõstis keldriluugi üles: „Minge keldrisse kartulite peale.“ Ise ütles meelele: „Nad läksid juba eile ära.“ Tulime keldrist välja, aga perenaine kartis, et nad võivad tagasi tulla. Me ütlesime, et lähme järgmisel päeval rongi peale. Isa jäi maha ja me tulime tulema.

Martin Toomingas, Siberis 1940ndatel („Siberi eestlaste elud ja lood“)

* Muidugi on inimeste füüsiline hävitamine kõige rängem kuritegu, kuid sama hirmus oli psüühiline terror, käsud-keelud, hosianna hüüdmine punavõimule, pidev surve ja hirmu all elamine. Minu lulletüred, kes pärast 50-aastast vahet Eestis käisid, ütlesid, et hoolimata koduigatsusest ja üleelatud raskustest olid nad siiski õnnelikud – nad olid vabad. Minu põlvkonna jaoks tuli vabadus liiga hilja. Nüüd sai reisida, ilmusid head raamatud, kuid rahapuudusel ei saanud enam kõike endale lubada.

Riina Dmohovsky („Eesti rahva elulood II“)

* Kommunism on deliiriumi viimane aste.

Loosung oktoobrirevolutsiooni tähistamiselt Vabaduse platsil (7. november 1988)

* Kuigi oleme ehk võõrdunud mõtlemast, et niisugustel aegadel võib iga tegu ja sõna saada erilist kaalu, et meie oma tulevikus olulise sõna saame öelda. /-/ Kui edasi kummardame ja võtame raasukesi praeguste ülemuste laualt, ei vaevu ka tulevad ülemused (kellel tuleb tegemist teha väga tõsiste probleemidega) pidama meid millekski muuks, kui me oleme – inimesteks, kes on oma vaimuvabaduse ja tõelised õigused ning kohustused münud tühistate mugavuste ja privileegide eest.

Jaan Kaplinski, „Sõnavõtt Kirjanike Liidu juhatuse koosolekul 23.11.1977“

